

Ukázka z knihy Zde Klusákové-Svobodové: O TOM, CO BYLO

Válka

Začala válka. Oficiálně pro historii začala druhá světová válka až napadením Polska Německem 1. září 1939. Ale pro nás, pro Československo, začala válka již 15. března 1939, od prvního dne okupace. Málokdo z našich lidí považoval stav daný okupací za konečný. My, děvčata, jsme nějak samozřejmě pocítovala, že tatínek, důstojník československé armády, bývalý ruský legionář, nesloží ruce v klín a nebude nečinně sledovat další vývoj. To neodpovídalo ani jeho nátuře, ani jeho přesvědčení. Jeho názory na Mnichov jsme znali. Nikdy se netajil svým stanoviskem, které bylo shodné s převážnou částí tehdejšího důstojnického sboru čs. armády. Že jsme v třicátém osmém roce měli bojovat a neměli jsme přijímat od našich spojenců, Anglie a Francie, mnichovský diktát. Proto také všechna opatření, která přijímal otec i ostatní důstojníci ve velitelských funkcích, byla od počátku okupace vlastně již součástí odboje, do kterého tím vstupovali.

Na 15. březen 1939 nikdo, kdo ho zažil, nemohl zapomenout. Počasí podbarvovalo tragédii toho dne. Sněhová plískanice, poryvy větru. Když jsme přišli do školy, z oken našich učeben, která vedla na Milíčovo náměstí a ze kterých bylo vidět velitelství divize, jsme viděli dým, valící se z komína již od časných ranních hodin. Domysleli jsme se, že jsou to narychlo pálené dokumenty, které se neměly dostat do německých rukou, ale nikdo to nekomentoval. Byli jsme zakřiknutí, zaskočení situací. My studenti, stejně jako profesori, jsme měli ponurou náladu, slzy na krajíčku a v duši vzdor. Profesor historie František Voříšek, ten rok náš třídní, se postavil za katedru a vyzval nás: „Děti, jsem ateista, ale dnes vás prosím, pomodleme se.“

Němci projížděli Kroměříž a aby vzbudili dojem, že je jich hodně a že jsou silní, projížděli městem opakovaně. V tu chvíli nás to utvrzovalo v přesvědčení, že neměli na to, aby nad námi lehce zvítězili, a utvrzovalo nás to v pohrdání jimi. Malá náplast na tu velkou hořkost, kterou jsme prožívali. A to jsme ještě nevěděli, co všechno tito nevídaní hosté v příštích dnech a letech pro nás připraví. Zakoušeli jsme pocit jednoty, vzájemného porozumění v hoři, které nás všechny potkalo, nutnost sdílení toho, co jsme cítili.

Netrvalo však dlouho a tato atmosféra vzájemné důvěry a otevřenosti začala vyprchávat. Začala se vkrádat opatrnost, nedůvěra. Přispěla k tomu například takováto příhoda. Po prázdninách, při první kontrole přítomnosti žáků, nám třídní učitel položil nečekanou otázku: jaké jsme národnosti. I z jeho strany vyzněla jako povinná formalita, kterou musí splnit, na kterou čeká zcela jednoznačnou odpověď: české. Ale stalo se něco nečekaného. Nejen já jsem s údivem hleděla na moji spolužačku a sousedku v lavici Stáňu Drottnerovou, když vstala a hlásila se k německé národnosti. Její tatínek by prý byl dříve jako Němec diskriminovaný, proto se hlásil k české národnosti. Jejího staršího bratra tato změna národnosti stála východní frontu, z které se již nevrátil. A Stáňa se začala intenzivně učit němčinu, poněvadž doma německy nemluvili, a proto ji neuměla. Bylo mi to líto, měla jsem Stáňu ráda, byla tichá, pečlivá, kamarádká. Bydlely jsme nedaleko od sebe, její tatínek pracoval jako zřízenec v psychiatrické léčebně, která byla asi patnáct minut chůze za naším domem, a tak jsme často chodily spolu ze školy domů. Myslím, že byla ze své situace v rozpacích a s úlevou, tak jako i my spolužáci a její profesori, přijala rozhodnutí rodičů, že ji převedou na odbornou zahradnickou školu do Lednice. Nebyl to na škole ojedinělý případ, i když je pravda, že jich nebylo mnoho.

Se žlutou hvězdou na kabátě se objevila naše spolužačka, usměvavá, drobounká černovlasá Věrka Weichselbaumová z Kojetína, a také vždy veselá Eva Zwillingerová z vedlejší třídy a její starší bratr Zdeněk, i další spolužáci z gymnázia. Dříve jsme nikdy nevnímali, že by byli jiní než my, že jsou Židé. Byla to normální děvčata, naši spolužáci, českoslovenští občané, o některých jsme ani nevěděli, že by byli židovského vyznání. Za krátký čas se s námi s rozpačitým úsměvem rozloučili, jakoby provinile a přestali chodit do školy. Musela odejít i naše profesorka němčiny Eva Bergmannová, která po zaboru pohraničí k nám přišla z Opavska. Po válce se mezi námi objevil pouze Pavel Fall, kterého rodiče včas poslali do zahraničí. Přišel v uniformě našich vojáků z Anglie.

Žluté hvězdy u našich spoluobčanů se řadily k lekcím, které jsme postupně dostávali o nacizmu, o tom, co může potkat také náš národ. Mamička si nechávala šít, ještě od dívčích let, v salonu paní Herzové. Byla jsem s maminkou ve městě na nákupech, když jsme ji potkaly na ulici. Maminka se s ní chtěla jako vždy pozdravit a zastavit na pár slov, ta jí jen ukázala na žlutou hvězdu a řekla: „Ne, paní Svobodová, měla byste potíže, ale budu moc ráda, když večer přijdete, ale dejte pozor, ať vás nikdo nevidí.“ Tuto elegantní a milou paní ani její sestru jsme již po válce nepotkaly. V Kroměříži židovských občanů nebylo mnoho, několik obchodníků, pekař a jeden rolník. Byl tam však židovský templ a hřbitov. Obě vzalo za své. Templ Němci spálili, hřbitov zdevastovali. Toho však naše rodina již svědkem nebyla.

[Kapitola pokračuje...]

Útěk a úkryty

Ten den v poledne po našem návratu ze školy mamička Mirkovi a mně sdělila své rozhodnutí, že neodkladně musíme zmizet z domu. Okamžitě jsme se museli připravit. Nebyl čas ani si moc rozmyslet, co všechno si máme s sebou vzít. Oblékli jsme pod kabát každý dvoje teplé prádlo a dvoje teplé oblečení. Nesměli jsme mít žádné zavazadlo. Mírek vzal do ruky pouzdro s houslemi a já tašku s notami, jako bychom šli na hodinu hudby. Mamička se vypravila jako na nákup. Z domu jsme odešli postupně, každý zvlášť a každý jiným směrem. Dům a všechny věci jsme nechali jejich osudu. Mamičce bylo jednačtyřicet let, Mirkovi sedmnáct a mě v prosinci čekaly šestnácté narozeniny.

Byli jsme si vědomi, že náš dům gestapo hlídá. Ale odkud? Až po válce z protokolů gestapa jsme se dozvěděli, že to bylo z oken činžovního domu, který stál až za prostorným dvorem pily, na protější straně ulice. Dům byl dosti vzdálen, ale pomocí dalekohledu byl z něho docela dobrý přehled o tom, kdo vcházel a vycházel z domu.

Cestou jsme dávali pozor, jestli nás někdo nesleduje. Podařilo se nám z domu vyklouznout nepozorovaně a sešli jsme se na nádražíčku v Postoupkách, vesnička vzdálená asi pět kilometrů po trati do Kojetína. To se ví, že nám hlavou bleskla myšlenka na školu, kolik zanedbáme, co si budou myslet naši profesori a spolužáci, když se v příštích dnech nedostavíme do školy. Oba jsme byli svědomití studenti, ale teď šlo o mnohem více, o život. V katalogu gymnázia pro školní rok 1941–1942 se u obou našich jmen objeví za nějakou dobu zápis: „Pro neohlášenou a neomluvenou nepřítomnost ve škole, delší 8 dní, škrtnut dne 21. ledna 1942 ze seznamu žáků.“ Po nedlouhém čekání nastoupili jsme do vlaku směrem na Kojetín, kde jsme přestoupili na vlak do Nezamyslic. V Kojetíně na nádraží jsem poznala několik spolužáků i spolužaček, kteří se vraceli stejným vlakem domů do některé z vesnic na trati. Pozdravili jsme se s nimi, jako by se nic nedělo, a nastoupili jsme do vlaku. Byl to zvláštní pocit. To jsme ještě nic nevěděli o tom, co bude s námi v příštích dnech, měsících, letech. Do konce války chybělo rovných tři a půl roku.

V Nezamyslicích, ve mlýně u strýce Jaroslava, jsme se zastavili jen na jednu noc. Jaroslav se nedávno oženil. Jeho manželka Vlasta, studentka, zakončila septimu, chyběl jí ještě rok do maturity. Teď to byla mladá paní mlynářka, moje teta, a čekala miminko. Mladé rodině pomáhala naše hospodyně Filča, která se k nim za tím účelem přestěhovala. Mamička informovala strýce Jaroslava o dopise od pana A. Raita i o tom, že odjíždíme z domu a že se pokusí najít nějaké bezpečné místo. Rozhodně to nebude moci být u nejbližších příbuzných. Měla v té době představu, že se obrátí na své přátele v Praze, se kterými se poradí, že bychom mohli „zmizet“ v některém z klášterů, nebo naopak se přesunout na Valašsko, poblíž Slovenska, kam bychom v případě nouze mohli utéci. To, že bychom zůstali v Hroznatíně nebo jeho okolí, se zdálo být nereálné. Skutečnost se však ukázala být jiná. Strýc se snažil maminku uklidnit. Ujistil ji, že manželka Vlasta nic neví a on bude všechno popírat, k ničemu se nepřizná. To bylo naposled, co jsme s Jaroslavem hovořili.

Na druhý den brzy ráno, ještě před svítáním, jsme všichni tři odešli ze mlýna na nádraží. Z Nezamyslic jsme odjeli do Hroznatína. Objevili jsme se tam zcela nečekaně u babičky – otcovy maminky – a v rodinách jeho nevlastního bratra Františka Nejedlého a sestry Marie Hladké, rozené Svobodové. Maminka jim stručně

vyložila, že prcháme před gestapem a potřebujeme na několik dnů azyl, než zjistí, kam bychom mohli dále jít. V Hroznatíně jsme se začali skrývat před veřejností. Babička měla ve výměnku dvě malé místnosti – kuchyňku, ve které měla modrý kachlový sporák i svou postel se starým křížem s ukřížovaným Kristem nad hlavou, a pokojík se dvěma postelemi. Byla to taková drobná venkovská stařenka, za život si užila už dosti strastí a teď, v pozhnaném věku, jsme jí působili starosti ještě my. Usadili jsme se zatím v pokojíku u babičky. Strýc Nejedlý s pochopením maminku vyslechl. Byl ochoten pomoci, jak jen bude potřeba.

Maminka se na druhý den ráno vypravila do Prahy k podplukovníku generálního štábu Františku Chládkovi a jeho manželce. S Chládkovými se rodiče přátelili z doby pobytu v Užhorodě. Rovněž vyhledala plukovníka Alexeje Kohouta, s jehož rodinou se spřátelili zase o vánočních prázdninách na Javorníkách v Beskydech. Ani jeden, ani druhý nemohli nic pro náš úkryt udělat. V té době se podařilo německé policii již značně zdecimovat domácí odboj, včetně vojenské Obrany národa. Lidé se stále více báli někoho ukrývat. Kontroly, prohlídky, razie byly na denním pořádku. Praha, o které si maminka myslela, že by svou lidnatostí a nepřehledností mohla být pro nás vhodným útočištěm, byla nepřijatelná. Maminka se vrátila s nepořízenou. Po válce vzpomínala na své pocity: „V tu chvíli se mi zdála celá česká a moravská země klecí, kam je vidět ze všech stran, kde lze sledovat každý pohyb lapené bezmocné zvěře. Budeme muset někam jít, mužovo rodiště bude přitahovat gestapáky jako magnet.“

Po návratu z Prahy mě maminka vyslala do Třebíče ke Klusákovým. Šla jsem s tetou Hladkou, která mířila do Třebíče s nějakými produkty. Doprava v té době ještě nebyla tak rozvinutá jako dnes, autobusy do Třebíče nejezdily a tím směrem nešla ani železniční trať. Vlastně tam nevede ani dnes. Do Třebíče z Hroznatína to bylo po silnici patnáct kilometrů. Šly jsme zkratkou, polními cestami a po mezích. U Klusáků jsem zůstala přes noc, druhý den se pro mě stavil bratránek Jenda Doležal a zase mě pěšky dovedl do Hroznatína. Ani Klusákovým nám nemohli pomoci. Za pár měsíců na nás Milan Klusák celý překvapený narazil v Telečkově, když sám usilovně hledal úkryt pro svého otce.

[Kapitola pokračuje...]